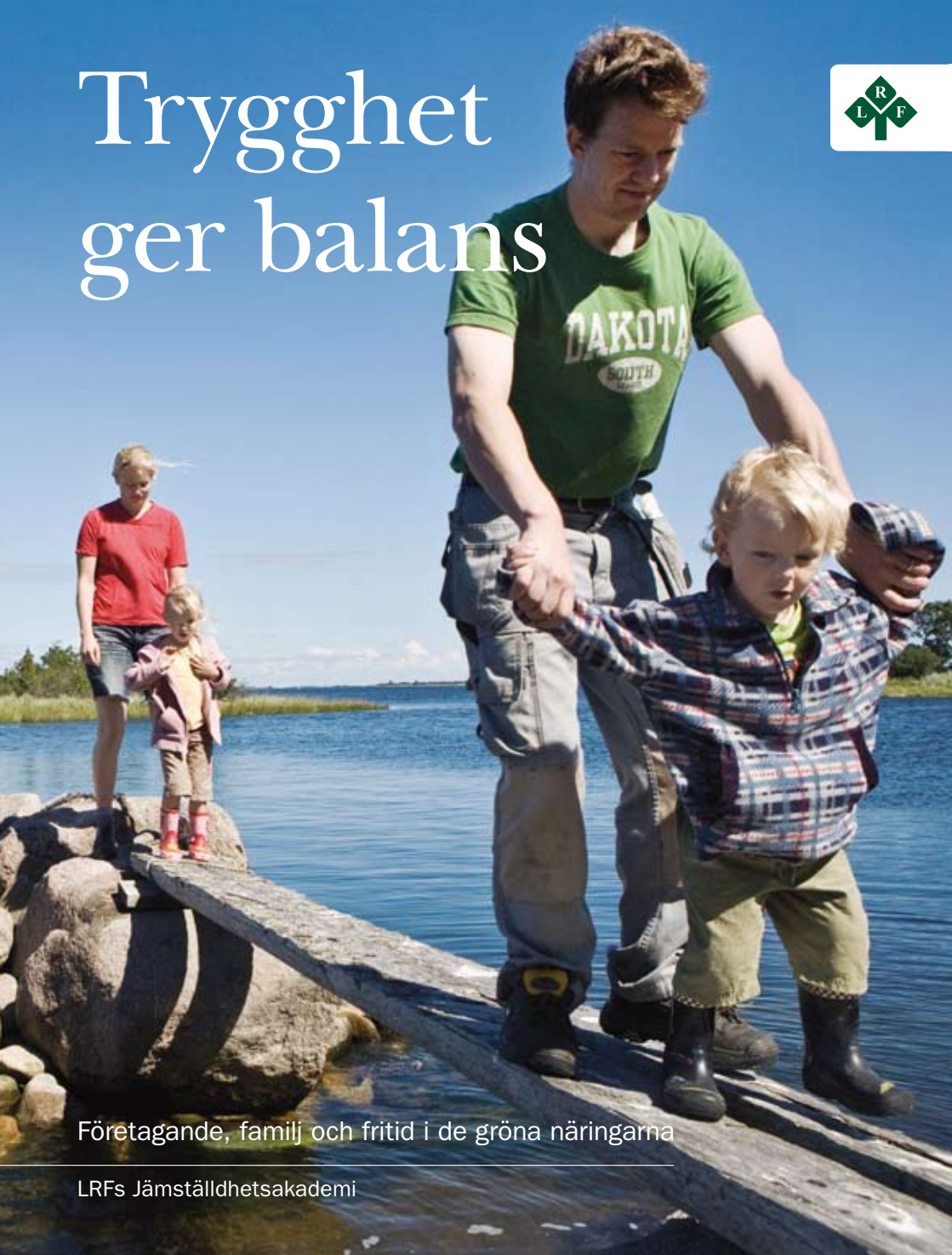

Trygghet ger balans

Företagande, familj och fritid i de gröna näringarna

LRFs Jämställdhetsakademi

Gertrud Åström, rapportförfattare

Gertrud Åström sitter i LRFs Jämställdhetsakademi. Ordförande i Sveriges Kvinnolobby. Tidigare utredare i Jämställdhetspolitiska utredningen. Driver det egna företaget Hela HUT AB och arbetar med utbildningar och metodutveckling rörande jämtegrering.

Jämställdhetsakademin består av följande personer:

- **Sasja Beslik**, ansvarig Social Responsibility Investments Nordea
- **Niklas Ekdal**, journalist och författare
- **Carin Holmquist**, professor företagsekonomi Handelshögskolan
- **Anna Larsson**, redaktionschef Amelia
- **Carina Lundberg Markow**, chef för ägarfrågor Folksam
- **Lars-Göran Pettersson**, förbundsordförande LRF
- **Pontus Schultz**, publisher Veckans Affärer
- **Lisa Sennerby Forsse**, rektor SLU
- **Malin Svensson**, rådgivare/politisk strategi LRF
- **Gertrud Åström**, särskild utredare Jämställdhetsutredningen

LRFs Jämställdhetsakademi är en tankesmedja som genom idéutveckling, forskning och opinionsbildning ger ökad kunskap om kvinnors och mäns möjligheter att starta och driva företag inom de gröna näringarna.

Hemsida

www.jamstalldhetsakademin.se

Blogg

blogg.lrf.se/jamstalldhetsakademin

Twitter

[Twitter.com/lrfjamstalldhet](https://twitter.com/lrfjamstalldhet)

Facebook

www.facebook.com/jamstalldhetsakademin

Inledning

LRF har gjort läxan. Från att ha varit en organisation präglad av att vara säker på vilka medlemmarna är och under vilka villkor de är verk samma har LRF blivit osäker. Och självkritisk. I LRFs rapport Den osynlige entreprenören visade det sig bland annat att inte mindre än 38 procent av skogsägarna är kvinnor. Det är alltså en högre andel kvinnor i den näringen än kvinnors genomsnittliga andel av alla företagare. Ja, till och med högre än kvinnors andel av nyföretagandet. Ändå är skogsbrukaren mer än kanske någon annan sedd som ett manligt fenomen.

Rapporten konstaterade att forskning om kvinnors företagande sällan handlar om de gröna näringarna, men också att forskning om de gröna näringarna sällan har könsperspektiv. Forskningen är genusblind. Den undersöker inte hur ordningen mellan kvinnor och män har strukturerat de gröna näringarna. Den berättar därför inte heller om de reella villkor som gäller för de liv som levs i de gröna näringarna. Genom sin blindhet bidrar forskningen till att den stereotypa bilden av bonden, skogsägaren, jordbrukaren som en man fortlever.

Företag i de gröna näringarna är ofta små. Det är vanligt att de bedrivs i form av enskild firma där mannen är registrerad som företagare medan det faktiska arbetet sköts av både kvinnan och mannen. Han syns, hon görs osynlig. Samtidigt är 40 procent av alla ägare av privata jord- och skogsbruksfastigheter kvinnor. Som visades i rapporten Det går långsamt fram... - jämställdhet inom jord- och skogsbrukssektorn finns det mycket tydliga strukturer som är bärare av ojämställdhet. Det handlar om att kvinnor ofta har ett vanligt lönearbete på deltid, och sedan "hjälp till" utan lön i företaget vilket ger dem låg ersättning vid sjukdom eller barnafödande och leder till att deras pension blir låg. Det gäller arv, det gäller ägande, det gäller synen på vad som är huvudsysslor och vad som är bisysslor.

Balans i livet?

Så vad säger kvinnor och män som själva är företagare i de gröna näringarna? Hur ser de på företagandets villkor och på möjligheten att vara en ekonomiskt självständig individ, att ha en familj och samtidigt kunna bejaka egna intressen? Vad säger kvinnor och vad säger män?

Om de gröna näringarna (företag där jord, skog, trädgård och landsbygdens miljö är grundläggande resurser) ska vara en attraktiv framtidsbransch måste ojämställdheter utmanas. En fråga som ofta diskuteras är hur en balans i livet ska kunna skapas där företagande och arbete blir möjligt att kombinera på jämställda villkor för kvinnor och män. Det finns anledning att undersöka om det är möjligt att vara en företagare och samtidigt ensamstående förälder. Eller hur det går att ta ut sjukpenning eller föräldrapenning när man har eget företag och hur den faktiska arbetsdelningen ser ut. Vilka är drivkrafterna respektive hindren för kvinnor och män att starta och driva företag inom de gröna näringarna? Hur ser genusarbetsdelningen ut inom företagen? Och är balansen i livet en fråga om hur tiden fördelas eller handlar det om mer komplexa fenomen?

Om undersökningen

För att undersöka saken har LRF låtit Sifo genomföra enkäten Balans i livet bland sina medlemmar. Totalt 250 kvinnor och 250 män som är företagare i de gröna näringarna har svarat på frågor om hur de får ihop sitt företagande med andra delar av livet. Balans i livet definieras i enkäten som hur man får ihop arbete och företagande med hemarbete, familj och egen tid.

Då enkäten är liten kan den inte användas som ett uttryck för hur det ser ut i de gröna näringarna utan snarast som en illustration till viktiga frågor. Det är mycket vi inte vet om enkätens deltagare. Det framkom-

mer inte hur gamla de som svarat är och inte vilket sorts företag eller hur stora deras företag är eller hur länge de varit företagare. Det har heller inte varit möjligt att göra körningar på olika kombinationer av variabler.

Undersökningen består av tolv frågor med delfrågor och möjlighet att ge fördjupade svar i några fall. Enkäten är uppbyggd så att de tre första frågorna ringar in de svarandes förhållande till och användande av tid i relation till sitt företag. I de tre följande frågorna med delfrågor ombeds de sedan att aktivt bedöma olika politiska förändringar som skulle hjälpa dem att få mer balans i livet. Utifrån de givna svaren ges möjlighet att förklara och exemplifiera mer konkret vilka de politiska insatserna skulle kunna vara eller vilka problemen är. Den sjätte frågan är helt enkelt vilka fördelar som de svarande tycker att det ger att vara egenföretagare jämfört med att vara anställd. Det hade här varit mycket intressant att kunna samköra svaren i denna fråga med svaren på frågan om den främsta drivkraften till att de startade ett företag, men det har inte varit möjligt. De två följande frågorna används för att dela upp de svarande utifrån om de är samboende och om de har barn. Det framkommer emellertid inte hur många eller hur gamla barnen är eller hur länge den svarande levt med sin partner. De som svarat att de har en partner och/eller har barn får sedan svara på fördelning av hemarbete, äktenskapsförord, pensionssparande och uttag av föräldraledighet.

Om balanser

Jag har ett avvaktande förhållande till uttryck som "balans i livet". Vid närmare granskning visar det sig ofta att sådana begrepp tenderar att snarare dölja än avslöja verkliga förhållanden. Min största kritik är att ojämställdhet som är ett strukturellt samhällsproblem omformuleras och att lösningarna inte blir strukturella utan individuella. Kvinnor förväntas hitta individuella "lösningar" på strukturella problem, som exempelvis deltidsarbete. En annan omformulering kan vara att balansen är en inre fråga om hur vi hanterar krav och stress. För den som arbetar med jämställdhetsfrågor är det viktigt att förhålla sig kritisk analyserande till sådant. Som korrektiv kan med fördel de olika tidsanvändningsstudier som gjorts av statistiska centralbyrån användas. I den första studien från 1991, I tid och otid, konstaterades att kvinnor och män arbetar ungefär lika mycket, men kvinnor arbetar mer obetalt och män mer betalt. I den andra studien från 2001, Tid för vardagsliv, visades att det övergripande mönstret var kvar, men att män arbetar något mindre betalt och har mer fritid och att kvinnor arbetar mer betalt, städar mindre och är mer med sina barn.

Att upplevelsen av balans är kontextuell och komplicerad vill jag illustrera med mina egna erfarenheter från när jag var liten.

Mamma brukade placera oss små barn i en kalvkätte medan hon mjölkade korna. Det var ogörligt att lämna oss inne i huset att härja. En gång övade sig en bror på klippning genom att sätta saxen i gardinerna. En annan gång klängde jag upp på diskbänken och fick upp skåpet där Vadumecumflaskan stod. Vadumecumet höll jag i ögonen. Mamma steg upp vid femsnåret varje morgon och gav korna första givan. Några avbytare hade vi inte utan det gällde vardag och söndag och helgdag. Alla dagar, år efter år. Hon odlade potatis och grönsaker. Hon tog hand om slakt. Hon var på äng hela dagarna under sommaren.

Hon plockade bär. Hon hade alltid oss barn larvande efter sig. Varmvatten värmdes på spisen, det mesta tvättades för hand. Efter mjölkningen på kvällen fick vi gröt. Hade mamma balans i livet? I vuxen ålder frågade jag henne hur hon orkat. Då svarade hon att hon i alla fall varit fri.

Starkaste drivkraft för att starta företag

Enkätens första fråga handlar om vilken drivkraft som var starkast för att de svarande skulle starta ett företag. Det är slående hur lika kvinnor och män svarar. Ungefär hälften av både kvinnor och män svarar att deras företagande beror på att det var ett familjeföretag som gick i arv. 53 procent för männen och 49 procent för kvinnorna. Det är speciellt.

” Så var det för mamma, mjölkkor kräver passning morgon och kväll, alla dagar, och kalvar föds inte alltid under kontorstid.

De ska fortsätta att leva och verka på den gård de är födda, tänker jag. Det skulle ha varit intressant att följa om detta sätter avtryck i hur svaren blir på övriga frågor. Hur mycket de jobbar, vad de tänker om företagandets villkor och hur de tänker om hur familjelivet ska organiseras. De

har ju själva varit barn på gården och sett sin mamma och pappa leva där. Ger det större känsla av balans även om tiden är skev? Blir man uthålligare? Eller är arvet snarast att se som ett arv också av sociala mönster som gör att ojämställdheter accepteras?

Den andra halvan av de svarande fördelas på olika alternativ och även här finns stora likheter i drivkrafterna för kvinnor och män. Skillnaderna ligger i marginalen. Lusten att bygga något eget samlar 22 procent för män och 23 procent för kvinnor. Önskan om att få bestämma själv lyfts fram av nio procent män och åtta procent kvinnor.

Eftersom användningen av tid är central i förståelsen av själva balansbegreppet är det intressant att konstatera att det är få som anger just behovet av att få rå om sin egen tid som främsta drivkraft. Men också att det är fler män som sätter detta främst, tolv procent, och sju procent kvinnor. Kanske ses detta som förvånande. Att få ihop arbete och familj brukar beskrivas som ett problem främst för kvinnor eftersom

den traditionella arbetsdelningen gör att kvinnor arbetar mer med obetalt hushållsarbete och omsorg. Här kan bara konstateras att någon stark drivkraft till eget företagande är det inte. För att stärka branschen och attrahera människor till livsval som grön företagare är det främsta argumentet inte möjligheten att styra den egna tiden. Men det ses ändå som något positivt.

En bra idé var den främsta drivkraften för åtta procent kvinnor och två procent män. Tveksamma till vad som egentligen varit drivkraft var fyra procent kvinnor och två procent män. Undersökningen är liten men en reflektion som kan göras är att det snarast är kvinnor som på marginalen framstår som entreprenörer med nya idéer.

Svaren i fråga ett är intressanta att kombinera med de svar och kommentarer som ges under fråga sex om vilka fördelar de svarande tycker att det ger att vara egenföretagare jämfört med att vara anställd. Stämmer så att säga drivkraften överens med fördelen?

Män bekräftar i stort sett de positiva tankarna om att bygga upp något eget, vara fri (men bunden) och ha en flexiblere tillvaro. Den enda negativa kommentaren är att man har mer ansvar och mindre frihet och att ansvaret sträcker sig även över helger och nätter. Så är det att ta hand om det som lever, tänker jag. Så var det för mamma, mjölkkor kräver passning morgon och kväll, alla dagar, och kalvar föds inte alltid under kontorstid.

Kvinnornas svar är inte lika samstämmiga. Flera bekräftar den positiva drivkraften i att få vara flexibel och få använda sin tid hur man vill. En skriver att det är mycket roligare. Men lika många svarar att de inte ser

någon fördel med att vara företagare. De skulle hellre vara anställda skriver de explicit. Att kvinnor hellre är anställda än egna företagare är ett resultat som framkommit i många undersökningar, bland annat i Jämställdhetspolitiska utredningen, SOU 2005:66 Makt att forma samhället och sitt eget liv. För de gröna näringarna där kvinnor i så stor utsträckning varit och är dolda företagare är detta av stort intresse. Kanske ligger här förklaringen till att kvinnor ofta har en egen löneinkomst vid sidan av det arbete de utför i företaget. Att vara anställd ger något som kvinnor vill ha och som de inte kopplar ihop med fördelar av att vara företagare.

Den negativa erfarenheten förstärks av ytterligare kommentarer om att de inte känner några fördelar och till skillnad från männen kopplar kvinnorna ihop detta med svårigheter att få lönsamhet i verksamheten. Fruktansvärt dålig lönsamhet, dålig inkomst på mjölken och press att lönsamhetsmässigt få ihop det är några kommentarer. Lite galghumoristiskt skriver en person att en fördel är att när det är lågkonjunktur kan man som egen företagare inte bli sparkad.

Om dygnet hade 26 timmar

Om du fick två timmar till på dygnet, vad skulle du lägga dem på i första hand? Det är fråga nummer två i enkäten och den första som börjar ringa in hur tidsanvändningen egentligen ser ut och om kvinnor och män upplever balans i detta. Liksom när det gällde drivkrafter finns det likheter mellan kvinnor och män även här, men det är skillnaderna som dominerar.

Mer sömn skulle tio procent och elva procent av kvinnorna lägga de två timmarna på. Nätverkande i arbetet är inget som skulle få ytterligare tid, vare sig av kvinnor eller män. Noll procent män och en procent kvinnor svarar att detta skulle få de två timmarna. Det kan tolkas som att nätverkande redan får den tid det behöver eller att nätverkande inte ses som särskilt viktigt. Satsningar på att skapa nätverk för att öka det gröna företagandet verkar alltså kräva stor precision för att upplevas meningsfullt. Mer tid för vänner är heller inget stort val, tre procent av männen skulle lägga mer på detta och fem procent av kvinnorna.

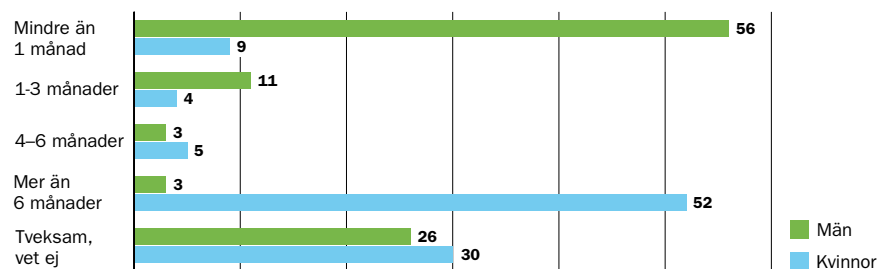
Två timmar till hemarbete och familj

Sen är det slut med de stora likheterna mellan kvinnor och män. Bland männen svarar 36 procent att de två timmarna skulle läggas på familjen. Kvinnorna hamnar där på 26 procent. En möjlig tolkning av detta är att kvinnor i större utsträckning än män redan har tillgång till sin familj. De tar hand om barnen och lägger tid på familjen. Det är en tolkning som får stöd av svaren i frågorna nio och elva som handlar om hur det vardagliga hemarbetet fördelas och hur föräldraledighet tagits ut för det senaste barnet. Av männen som uppgett att de lever med en partner är det bara två procent som säger att de sköter mer än hälften av hemarbetet. För kvinnorna är det 84 procent. Sex procent av männen uppger att de inte gör någonting alls av hemarbetet. Här hamnar kvinnorna på noll procent. Sjuttio procent av männen svarar att de gör mindre än tio procent av hemarbetet och även här hamnar kvinnorna på noll procent.

Hela 35 procent av männen svarar att de utför mellan 10-20 procent av hemarbetet och här motsvaras de av en procent kvinnor. Det är alltså en extremt skev arbetsdelning som framkommer. Och då är det viktigt att hålla i minne att såväl kvinnor som män driver företagen. 40 procent av ägarna av alla skogs- och jordbruksfastigheter är kvinnor. Det handlar inte om kvinnor som bara ”hjälper till”. Hur kommer det sig att mäns företagande i de gröna näringarna kännetecknas av detta? Det framhålls ofta att företagande ställer sådana krav att det inte går att kombinera med ansvar för hem och barn. Men det framstår i skärande toner att detta gäller för män, men inte för kvinnor. Hur kan kvinnor som är företagare klara av detta och ändå sköta så stora delar av hemarbetet? Om det funnits möjlighet att samköra olika frågor och komplettera med uppgifter som i vilken utsträckning företagandet sköts på deltid hade säkerligen en del förklaringar framkommit, men utifrån de resultat som undersökningen ger får ändå en varningsflagga skickas upp. Den skeva arbetsdelningen talar inte för att branschen framstår som attraktiv. I olika undersökningar har det framkommit att upp till 90 procent av flickor och unga kvinnor inte kan tänka sig att leva med en partner som inte delar hemarbetet.

Den skeva fördelningen mellan kvinnor och män återkommer i svaren som gäller uttag av föräldraledighet med senaste barnet. Skevheten är emellertid inte lika stor. Det mest slående svaret under denna fråga är

Hur många månaders föräldraförskring har du tagit ut med ditt senaste barn?

Källa: Sifo 2010

att 30 procent av kvinnorna och 26 procent av männen svarar att de är tveksamma till hur mycket de tagit ut. Jag tolkar det som att föräldraledigheten är pågående och att fördelningen därför ännu inte kan uppges. Det ger i alla fall hopp om att den gruppen kan komma att dela på ledigheten mer jämt än det som framstår som det vanliga. 56 procent av männen svarar nämligen att de tagit ut mindre än en månad. Det betyder att några av dem kanske inte tagit ut en enda dag. Tyvärr ger undersökningen inte svar på detta, men vi vet att cirka 30 procent av landets alla pappor inte tar ut en enda ledig dag i samband med deras barns födelse. Intressant nog svarar nio procent av kvinnorna att de tagit ut mindre än en månad vilket är betydligt högre än rikssnittet.

” Det är alltså en extremt skev arbetsdelning som framkommer.

Elva procent av männen uppger att de använt mellan en till tre månader av föräldraledigheten vilket motsvaras av fyra procent kvinnor. Mer än sex månader har tre procent av männen använt, men här svarar 52 procent av kvinnorna att det har de gjort. Män i Sverige tar ut 22 procent av föräldraledighetsdagarna. Hur den fördelningen ser ut i denna undersökning går inte att räkna ut. Men liksom i diskussionen om hemarbetet är den principiellt viktiga skillnaden att kvinnor som är företagare i gröna näringar faktiskt är föräldralediga, kanske i högre utsträckning än kvinnor som är anställda. Att vara kvinna och företagare framstår som något helt annat än att vara man och företagare. Men det framstår också som att de flesta diskussioner om villkor för företagare och möjligheter att ta ansvar för familj och barn utgår från män och accepterar mäns utsagor om tidsanvändning som en generell sanning. Detta får stöd av de män som svarar att de skulle lägga sina två extra timmar på familjen.

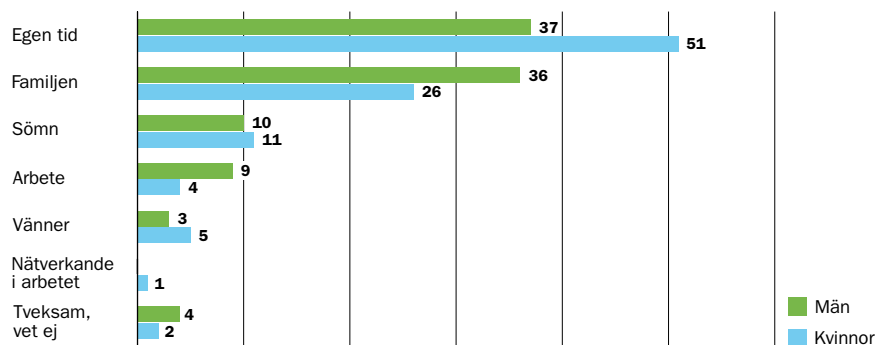
I all sin enkelhet visar undersökningen att företagande går att kombinera med ansvar för hem och barn, men det vi inte vet är vilket pris som kvinnliga företagare betalar för detta. Det framstår som ett tips för kvinnor som har företag att ha familj och barn gemensamt med en man som inte är företagare.

Två timmar till egen tid

Den största skillnaden mellan hur kvinnor och män skulle fördela sina två extra timmar finns när det gäller egen tid. Egen tid definieras som motion, läsning eller hobby. Lite drygt hälften av kvinnorna i undersökningen, 51 procent, skulle lägga de två timmarna på detta. När man ser fördelningen av obetalt hemarbete och ansvar för barn framstår det som väldigt självklart. Männens stannar här på 37 procent. Sammantaget skulle man kunna säga att kvinnor inte riktigt har tillgång till sig själva, men vill ha det. Det bekräftas av SCB:s tidsanvändningsstudier. Kvinnors fria tid är kortare än männens och den är också mer sönderhackad och avbryts oftare av episoder av hemarbete. En skojig iakttagelse i undersökningen från 2001, Tid för vardagsliv, var att den vanligaste aktiviteten som avlöser en fritidsaktivitet för kvinnor var att laga mat, men för män var det att äta!

Det skulle vara intressant att göra en särskild tidsanvändningsstudie inom de gröna näringarna. Generellt har män mer sammanhängande fria tider, särskilt på helgerna. Här skulle man kunna tänka sig att den frustration som en man gav uttryck för under fråga sex, att man inte var fri på helgerna, är ett uttryck för att män i de gröna näringarna är

Om du fick två timmar till på dygnet, vad av följande skulle du lägga dem på i första hand?

Källa: Sifo 2010

mindre fria än män som arbetar i andra sektorer. Mäns arbete sker också i högre utsträckning under dagtid och på vardagar, medan kvinnors arbete är mer utspritt.

Behovet av att jordbrukets kvinnor skulle få egen tid uttrycktes redan under 1930-talet. Den semesterlagstiftning som då infördes hade de ju ingen glädje av utan i stället fanns en viss möjlighet att få så kallad husmoderssemester. Det var något man måste ansöka om och det var inte givet att det beviljades. När man läser om jordbrukarkvinnors kamp, till exempel i boken *Kvinnor som gjort skillnad*, för att få sitt arbete erkänt som just arbete och få drägligare arbetsvillkor framstår det klart att bonderörelsen inte varit drivande för detta. Istället är det förändringar på annat håll i samhället som gett argument och stöd till kvinnors krav. Den osynlighet som kännetecknat kvinnor i de gröna näringarna får kanske sitt bjärtaste uttryck i acceptansen över de tunga och dåliga arbetsvillkoren. Medvetenheten om detta tror jag var anledningen till att mamma så envetet inpräntade vikten av att utbilda sig och skaffa egna pengar. Här finns inget att få, sa hon. Även nedvärderingen av kvinnors arbete och jordbrukets patriarkala tonläge är något som äldre kvinnor förmedlat. Till exempel berättar Anny i boken *Kvinnor i Kalix*, av Kristina Bohman, att det varit byastämman hemma hos dem. Bara karlar hade bänkat sig i storköket, kvinnor fick ju inte vara med och bestämma. Men eftersom det var hemma i deras kök satt Annys mamma och lyssnade. Stämman kom då att diskutera något som hade med kor att göra, och kor det var ju hennes ansvar, så hon förklarade för karlarna vad problemet handlade om. Då vände sig Annys pappa om och fräste: Det ska vara tyst!

Två timmar till mer arbete

Av männen svarar nio procent att de skulle lägga de två extra timmarna på arbete. Motsvarande siffra för kvinnor är fyra procent. Det betyder att de här personerna inte tycker att dygnets timmar räcker till för att klara det arbete de lever av. Eller att de inte kan disponera sin tid som de skulle behöva. Så hur mycket arbetar de då? I fråga tre får del-

tagarna uppskatta hur många timmar de arbetar per vecka. Mindre än 40 timmar per vecka svarar tio procent av männen och 28 procent av kvinnorna. Det är inte möjligt att rakt av jämföra dessa uppgifter med Arbetskraftsundersökningarnas resultat eftersom de anger heltid och deltid, där heltid definieras som 35 timmar eller mer per vecka. Men en mycket försiktig tolkning skulle kunna vara att män i de gröna näringarna är ganska lika män generellt när det gäller arbete på deltid. Tolv procent av män utan barn i Sverige arbetar deltid och sex procent av män med barn arbetar deltid. När män får barn trycks de i högre utsträckning in i heltidsarbete. För kvinnor skulle en försiktig tolkning få motsatt resultat. I riket arbetar ungefär 36 procent av kvinnorna i arbetskraften deltid, medan kvinnorna i enkäten maximalt skulle kunna komma upp till 28 procent. Kvinnor i de gröna näringarna arbetar alltså mer än kvinnor generellt vilket skulle kunna indikera att problemet att uppnå balans i livet sett ur ren tidsaspekt är svårare där än i övrigt i samhället.

För män framstår obalansen än klarare när man tittar på dem som uppger att de arbetar mer än 40 timmar i veckan. Mäns låga deltagande i hemarbete och omsorg om barn får här sin pendang. Av männen i undersökningen uppger 23 procent att de arbetar mellan 40-50 timmar i veckan. För kvinnor gäller det 36 procent. Den enorma arbetsbördan framstår än klarare när man ser att 27 procent av männen och 16 procent av kvinnorna arbetar mellan 51-60 timmar i veckan. Här skulle det vara av vikt att kunna samköra uppgifterna om arbete och hemarbete och barn. Hela 21 procent av männen uppger att de arbetar mellan 61-70 timmar i veckan och faktiskt uppger elva procent av kvinnorna samma höga tal. Mellan 71-80 timmar i veckan arbetar tio procent av männen och tre procent av kvinnorna. Sedan finns det en extrem grupp som arbetar mer än 80 timmar i veckan, det gäller för sju procent av männen och 2 procent av kvinnorna. I undersökningen finns ingen möjlighet att kontrollera gruppen mot livssituation i övrigt, men talen framstår som de är som mycket höga. En förklaring till de höga arbetstiderna skulle kunna vara att det handlar om jordbruk med djur-

hållning, särskilt mjölkkor. Om det inte finns avbytare måste ju arbetet utföras alla dagar, det blir en sjudagars arbetsvecka. Även modesta tio timmars arbete om dagen hamnar då på 70 timmar i veckan. Säsongsvariation skulle kunna vara en annan intressant förklaring att följa upp vilket också framkommer när de svarande får formulera sig fritt. Ytterligare en tråd att nysta i skulle kunna vara att lönsamheten är låg och kräver många timmars insats för att företaget ska ge försörjning.

Alla minns gröna vågen på 1970-talet när stadsbor sökte sig till landet för en alternativ livsstil. En trend idag, större i andra länder än i Sverige, är den utflyttning till landsbygden som sker inom den så kallade nedväxtrörelsen, på engelska degrowth och franska décroissance. I tidningen Grus & Guld, nummer 3/2010, ges lite olika exempel på hur diskussionen ser ut och hur människor agerar utifrån den. En viktig tanke i nedväxtrörelsen är mindre pengar och mer tid. Det är väldigt långt mellan den bild som framkommer i undersökningen Balans i livet och exempelvis det spanska ekologiska kollektivet Can Masdeu som presenteras i tidningen, men bägge ger en känsla av behov av förändring. Reportern berättar hur maten tillagas med hjälp av spillved som samlats ihop i skogen, disken sker i kallvatten, och så beskrivs hur en småbarnsmamma lassar in kläder i en tvättmaskin som tjuvkopplats till elnätet och därför står dold i långgräset i trädgården. Vill jag ha detta? Nej. Men reportaget innehåller också intressanta bekantskaper som Ellie Perkins och Peter Victor från Yorkuniversitetet i Kanada. Deras kritik av traditionell nationalekonomi anknyter till den så kallade franska postautistiska ekonomiska rörelsen som menar att en ny nationalekonomi behövs som har förmåga att förklara världen. Om de gröna näringarna ska bli jämställda finns kanske en del teoretiskt gods att hämta i dessa kretsar. På samma sätt som frågor om miljö och matkvalitet påverkar LRF i alla dess delar kommer, menar jag, även den ekonomiska debatten att få genomslag.

Förändring genom politik

Fråga fyra handlar om hur olika politiska förändringar skulle hjälpa till att få mer balans i livet. Här förklaras för de svarande att med balans i livet menas hur man får ihop de olika delarna av sitt liv, det vill säga arbete och företagande med hemarbete, familj och egen tid. Frågan delas upp i sex olika politiska förändringar som de svarande ska värdera på en skala 1-7, där 1 betyder "väldigt liten hjälp" och 7 betyder "väldigt stor hjälp". De sex olika föreslagna förändringarna är bättre social trygghet, lägre arbetsgivaravgift, möjlighet att använda vård av barn-pengen för att köpa tillsyn av sjuka barn, lättare att få tag på arbetskraft, lättare att få låna kapital och minskad administration och enklare regler för företaget.

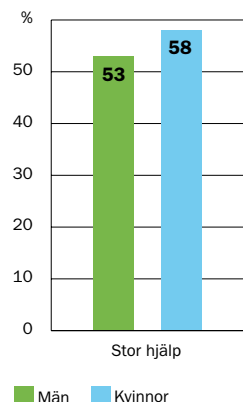
Bättre social trygghet

Det första förslaget är "bättre social trygghet för företagare". Medelvärdet för männen blir här 4,5 och 4,8 för kvinnorna. Ganska lika

alltså. Om svaren sorteras i två grupper, där den ena samlar de som tyckt att det har liten betydelse och den andra de som tyckt att det har stor betydelse, framträder att av männen anser 25 procent att förändringen har liten betydelse, men av kvinnorna 17 procent. Stor betydelse anser 53 procent av männen att förändringen har, vilket toppas något av kvinnor som hamnar på 58 procent. De som svarade att förändringen skulle ha stor betydelse, värderat mellan 5-7 på skalan, ombads under fråga fem att i ett öppet svar ge exempel på vad de menar med att detta skulle ge dem mer balans i livet. Svaren kan beskrivas som brokiga och är egentligen reaktioner på samliga föreslagna förändringar under fråga fyra. Ytterst få bland både kvinnor och män beskriver i sina svar hur den bättre balansen skulle uppnås, utan istället beskrivs hur social otrygg-

Hur mycket skulle följande politisk förändring hjälpa dig att få mer balans i livet?

"Bättre social trygghet för företagare"

het uppstår. Och det är just detta som det handlar om. Som företagare känner man sig inte trygg och det största problemet som lyfts fram är vad som händer vid sjukdom eller när man inte orkar riktigt. En del män beskriver hur social trygghet skulle ge mer tid till umgänge och familjen, men de förklarar inte hur. Frågorna fyra och fem kokar ner i är att det är just tryggheten som sådan som ger balans. Därför har jag låtit det bli min rubrik. En man uttrycker det så att "med trygghet blir det balans i det hela".

Lägre arbetsgivaravgift

Svaren på de olika föreslagna svarsalternativen under fråga fyra ringar in vilka förändringar som skulle skapa den högre sociala tryggheten. Alternativet lägre arbetsgivaravgift anses av 25 procent män och 20 procent kvinnor ha liten betydelse, medan 58 procent män och 63 procent kvinnor anser att det skulle ha stor betydelse. Medelvärdet för män är 4,8 och för kvinnor 5,0. Kvinnornas högre bedömning kan kanske kopplas till den dåliga lönsamheten som flera uppgav som orsak till att de inte ville vara företagare. Men även män uppger i de fria svaren att det är en kostnadsfråga och möjligheten att kunna fondera egna medel som skulle ge trygghet om det händer något oförutsett som sjukdom.

Det skulle vara intressant att få möjlighet att samköra de givna svaren med uppgifter om företagets omsättning och när de startades. Jämställhetspolitiska utredningen liksom andra källor visade att 70 procent av alla företag är soloföretag och att omsättningen ofta är låg. Medelinkomsten för de med näringsinkomst var år 2002 för kvinnor 43 100 kronor och för män 59 600 kronor. Med en beräkning mellan tummen och pekfingeret kommer man fram till att en minsta omsättning för ett företag som ska försörja åtminstone en person är runt en halv miljon. Allt annat bygger på att försörjningen måste komma även från annat håll. Trenden är också som visas i exempelvis rapporten Företagandet

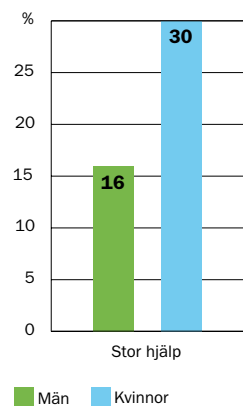
som bieffekt att mångsyssleri blir vanligare. Kvinnornas inkomst från jordbruksföretag utgjorde år 2004 en tredjedel av männens och kvinnor hade i högre grad inkomst från en tjänst utanför företaget.

Möjlighet att använda vård av barn-pengen för att köpa tillsyn av sjuka barn

Medelvärde på denna fråga blir lågt, 2,6 för män och 3,4 för kvinnor.

Hur mycket skulle följande politisk förändring hjälpa dig att få mer balans i livet?

"Möjlighet att använda VAB-pengen för att köpa in tillsyn av sjuka barn"

40 procent av männen och 29 procent av kvinnorna ger detta förslag en enda, väldigt liten hjälp. Samtidigt uppger 30 procent av kvinnorna att det skulle vara till stor hjälp. Det finns alltså en större polarisering i kvinnornas svar. I de fria kommentarerna refererar ingen man till detta, men bland kvinnorna finns en kommentar om att möjligheten för en tredje part att passa barnen när de är sjuka skulle underlätta. Med tanke på att kvinnorna tar ut så stor del av föräldrapenningen hade en kommentar om detta kanske kunna förväntas, men det finns alltså inte. För att förstå polariseringen bland kvinnornas svar skulle kompletterande uppgifter om företagets beskaffenhet och exempelvis barnens antal och ålder kanske ge förklaringar. Men så långt verkar det som att förändringar som ger lägre kostnader skattas högre än det som frigör tid. Men också att kvinnor har högre medelvärde på alla förslag.

Lättare att få tag på arbetskraft

Här anser 42 procent av männen och 38 procent av kvinnorna att förslaget har liten betydelse och 39 procent respektive 44 procent anser att förslaget har stor betydelse. Medelvärdet ligger på 3,6 för männen och 4,1 för kvinnorna. Generellt är både kvinnornas och männens skattning tämligen jämnt fördelad på alla sju nivåer. Detta gäller särskilt för kvinnor. När de svarande fått ge fria kommentarer framkommer det att detta har stor betydelse för företag som har säsongarbetskraft. Framförallt verkar det handla om att kunna få avlastning vid arbetstopparna.

” Trygghet skulle ge mer tid till umgänge och familjen...

Lättare att få låna kapital

Medelvärdet på denna förändring är lika för kvinnor och män, båda stannar på 3,6. Det är bara sju procent kvinnor och åtta procent män som anser att förändringen skulle vara till väldigt stor hjälp. Ungefär en tredjedel av både kvinnorna och männen ligger klumpade kring mitten. Jag läser skattningen som att det skulle vara bra att det fanns om det skulle behövas. Men i realiteten är det ett litet akut problem. En förklaring till detta kan kanske ligga i att hälften ärvt sina företag och i lägre grad än andra företagare är i behov av medel. Från kvinnorna kommer dock en kommentar om att det behövs så mycket pengar när man börjar vilket kanske kan vara en indikation på detta. En annan kvinna svarar att få ekonomisk hjälp när det slår fel i skörden vore viktigt.

Intressanta erfarenheter om hur mindre lån används för att skapa bärkraftiga företag finns vid MFI – Mikrofinansinstitutet. På direkt fråga svarade Gunita Persson från institutet att de mycket medvetet arbetade för att företagen ska ge försörjning, alltså en näringslivsinsats och inte en arbetsmarknadsinsats.

Minskad administration och enklare regler för företaget

Här smäller det till. Medelvärdet hamnar på 6,3 för kvinnorna och 6,2 för männen. Hela 70 procent av kvinnorna rankar frågan som en sju,

” Enkelt uttryckt menar de flesta att reglerna är ett dränage av kraft och av tid.

av väldigt stor hjälp. Männen sprider sig mer mellan 5-7, men 59 procent anser att det skulle vara av väldigt stor hjälp. Enkelt uttryckt menar de flesta att reglerna är ett dränage av kraft och av tid. Kommen-

tarerna är värtaliga kring detta och det finns också konkreta förslag på åtgärder. Här borde LRF gå vidare för att ordentligt undersöka vilka regler det handlar om.

De kommentarer som getts under fråga fem, kan du ge exempel på hur bättre social trygghet för företagare skulle kunna hjälpa till med

balans i livet, och som jag tidigare lyft in under olika frågor, kan systematiseras utifrån de olika förändringsförslagen. Det dominerande intrycket är att deltagarna i undersökningen anser att det är regelverket det är fel på och särskilt sådant som gäller ersättning i samband med sjukdom. Kommentarererna bland männen handlar om politiska beslut som varar mer än fyra år, nya pålagor hela tiden är ett gissel, möjlighet att fondera pengar när det går bra borde förbättras för att ha vid händelse av sjukdom. Om det händer mig något så kan det bli svårt, säger en man. Bland kvinnorna återkommer flera kommentarer som liknar männens men också om sådant som grundsjukpenning, vetskapen om att för de som ställer upp och arbetar utan lön i företaget ”så finns det inget pensionsgrundande, kontakter med Försäkringskassan. En kvinna kommenterar att ”vi vill ha betalt för det vi producerar och inte stödpengar”.

Äktenskapsförord och pensionssparande

I många studier har äktenskapsförord lyfts fram som ett problem inom de gröna näringarna. I rapporten Det går långsamt fram lyftes frågan om driftsavtal för att på så sätt skapa en tydligare fördelning av ekonomiska skyldigheter och rättigheter. När Balans i livet ställde frågan om svaranden och partners hade äktenskapsförord svarade 23 procent av männen ja på detta. Sju procent uppgav att de inte var gifta, 69 procent svarade nej och en procent var inte säker. Kvinnorna svarade även de att 23 procent hade äktenskapsförord, tre procent var inte gifta och 74 procent hade inget äktenskapsförord.

När det gällde frågan om huruvida den svarande och partnern pensionssparade så att båda skulle få en likvärdig pension svarade 50 procent av männen ja på detta och 63 procent av kvinnorna. 40 procent av männen svarade nej på att de pensionssparade på ett sådant sätt medan motsvarande siffra stannade på 28 procent för kvinnorna. I sju procent av fallen svarade männen att de inte pensionssparade alls och motsvarande siffra för kvinnorna var åtta procent.

Avslutande kommentar

LRFs undersökning belyser flera viktiga frågor. Slående är den skeva fördelningen av obetalt hemarbete och kvinnors längtan efter egen tid. Men också mäns längtan efter mer tid med familjen. Här saknas, åtminstone i min tolkning, uttryck för hur jämställdhet är strukturerat i samhället. Respondenterna fokuserar på politiska förändringar som ger ekonomiskt positiva effekter och därmed social trygghet och förhoppningsvis, om man vill använda det uttrycket, mer balans i livet.

Undersökningen är förvisso liten. Men LRF bör ta resultaten på största allvar. Hur hänger dålig lönsamhet samman med familj och fritid? Och vad betyder den skeva arbetsfördelningen för företaget? En jämförande tidsanvändningsundersökning vore mycket intressant. Frågor om administrativt arbete lyfts av både kvinnor och män. Exakt vilka regler syftar de på? Och hur ska fler fäder börja ta ut mer föräldraledighet? Jag tror att stödet till dem som vill ha en mer jämställd arbetsfördelning måste vara konkret, vardagligt och lyssningsinriktat.

Litteraturförteckning

- Backström, Karin, "Ny rörelse vill se planerad nerväxt", Grus & Guld, nummer 3/2010
- Bohman, Kristina, "Kvinnor i Kalix: likt och olikt", Stockholm ERU, 1991
- Centerkvinnornas riksorganisation, "Kvinnor som gjort skillnad. Centerrörelsens pionjärer", 2008
- Ds 2004:39, "Det går långsamt fram... – jämställdheten inom jord- och skogssektorn", Jordbruksdepartementet
- "I tid och otid. En undersökning om kvinnors och mäns tidsanvändning" 1990/91. Statistiska centralbyrån, rapport 79, 1992. Stockholm
- SOU 2005:66, "Makt att forma samhället och sitt eget liv"
- "Tid för vardagsliv. Kvinnors och mäns tidsanvändning", 1990/91 och 2001/01. Statistiska centralbyrån, rapport 99, 2004. Stockholm
- Åhlander Sätre, Ann-Mari, "Företagande som bieffekt. Om utvecklingen från anställda till företagare och avsaknaden av en strategisk tillväxtpolitik", 2004

FOTO: ESTER SORRI OCH ULF PALM

LRF har gjort läxan, skriver Gertrud Åström, författare till denna rapport. Genom att bilda Jämställdhetsakademin söker LRF svar på hur kvinnor och män får bättre förutsättningar för att driva företag i de gröna näringarna.

Nu riktar Jämställdhetsakademin uppmärksamheten mot böndernas vardag. Trygghet ger balans tar upp frågor om män och kvinnors förhållande till arbetstid, fritid, hem och familj. I rapporten presenteras resultat från en Sifundersökning.

